

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 1997, 17e jaargang nr. 3

Dialect

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 1997, 17e jaargang nr. 3

Voorwoord redactie

Nog even over "What's in a name?" (Dat is overigens een vraag die gesteld werd door Sjeekspiér.)

Aan het eind van het voorwoord van vorig nummer stond de vraag wat het beroep van de familienaam "Pluimakers" was. Die vraag leek eenvoudig (was ook eenvoudig), maar het antwoord is moeilijker. Het heeft niets met kippen ('t Pluimpje) of met pluimen te maken. Het waren dus ook niet de pluimenmakers van de zjakko's van de schutterij. Een oudere naam voor "Pluimakers" is "Pleumakers" of "Pleumekers", en die naam stamt weer af van "Pleugmekers". Dat is duidelijk: die mensen maakten dus ploegen. Het waren in feite smeden. Of "Wöm van de Sjamiëd" ook een Pluimaker was kun u lezen in "Kên d'r hön nog" in dit nummer.

In het stukje over "klanknabootsende" woorden heb ik als voorbeeld "koekkoek" genoemd. Dat was op zichzelf een goed voorbeeld, alleen een echte koekkoek stottert niet. Hij heet dan ook gewoon koekkoek en niet koekkoek. Ik geloof niet dat iemand die fout ontdekt heeft (laten we hopen). Maar waarom een mus een mus heet, zou ik u echt niet kunnen vertellen.

Verder weer een aantal zeer lezenswaardige artikelen in dit kermisnummer, dat u, naar wij hopen, in prachtig nazomerweer zult ontvangen.

De redactie

Bij de voorpagina

Naojaor. Saovelswäg.

Dialect

'nne Zoëmersen aovend

Op 'nne zoëmersen aovend
dat ich de straot op goûng,
hoért ich leenks en rés: "Naovend, naovend,"
oe ich oûch leep of sjtoûng.

't Wäore lûi dy boéte zaote,
wie de hits nog tösje de hoézer hoûng,
iën alle rös, en gelaote,
oonder 'n loch dy voûl sjterre sjtoûng.

Dao zöchde gèine weend,
d'n däog laog op 'n oer,
bié 'n oëpe roét butgkde e keend,
'n bläojermeés vloeg tössje de hoézer doér.

Ich hoért kriékele,
en sjäoterlaach,
boëven 'n laamp drijde piépele,
dy hele vaan de naach.

Joûng lûi, op 'nne sjtöp biéëin gekroëpe,
hawwe de groetste sjpats.
'n Dëur goûng sjroompenterre oëpe,
en woérd, bôtj, weer toûw geklats.

De lûi hawwe allerhande kaal,
uüver d'n oûs en aander wérke.
Ich roëk d'n hoondersjtaal
en oûch de vérke.

Dao sjeulde èine op 'nne bombardao,
dè wåor 't neet te hèit.
En ich? Ich leep m'nne sjërm mer nao.
Zoe goûng weer 'nnen dåg nao de iewighèid.

Gus

De huismus.

Van vogelvrij naar vrije vogel

Onlangs stelde iemand mij de volgende vraag:

"Ik heb horen vertellen dat de huismus pas sinds enkele eeuwen in onze streken als broedvogel voorkomt. Klopt dat wel?"

Iets kon ik er wel over vertellen, doch gelijktijdig realiseerde ik me hoe weinig over deze alledaagse vogel bij de meesten van ons bekend is. Een goede reden om hierin verandering te brengen.

Ik wist te vertellen dat de huismus, als graaneter van origine, geleidelijk zijn leefgebied heeft uitgebreid vanuit Noord-Afrika, de graanshuur van weleer. Nog voor het begin van onze jaartelling brachten de Romeinen ons het graan en met het graan kwamen de huismussen. Dat was zo ongeveer het enige wat ik over de herkomst van de huismus kon vertellen. De mussen blijken zich inderdaad in de oude wereld tot cultuurvolgers te hebben ontwikkeld. Als lid van de omvangrijke familie van de weervogels zijn zij vrijwel als enige in staat gebleken hun oorspronkelijk leefgebied te verruimen. We kunnen nu zeggen; "de wereld is hun tehuis", want inmiddels hebben ze alle werelddelen bevolkt. Toen de mens steeds meer winterharde graansoorten ging kweken en deze ook steeds noordelijker ging verbouwen, zelfs tot boven de poolcirkel, duurde het niet lang of de huismus ging zich ook daar vestigen. De successtory van de huismus wordt vooral toegeschreven aan haar intelligentie. Onderzoek heeft aangetoond dat de hersenen van de huismus 4,3% meer wegen dan die van vogels van vergelijkbare grootte. De mus heeft een formidabel geheugen en kan daardoor gevaarlijke situaties, maar ook geschikte voederplekken goed onthouden. Dit laatste verschaft de huismus, als een van de weinige vogelsoorten, vrije tijd. Mezen bijvoorbeeld, moeten de hele dag in de weer zijn om voedsel te zoeken, terwijl huismussen weten waar de tafel gedekt is.

En als die tafel dan bezet is, zijn ze agressief genoeg om andere vogels te verjagen. Zelfs merels en Turkse tortels worden weggejaagd en indien nodig enkele honderden meters achtervolgd om er maar zeker van te zijn dat ze ook wegblijven.

De huismus is niet afhankelijk gebleken van alleen maar graan- en graszaden. Als alleseter heeft ze zich ontwikkeld tot een echte kruimeldief en ze volgde de mens ook naar de steden waar altijd wel iets te halen valt. Zo zullen er tegenwoordig in een willekeurige stad maar weinig straten zijn die geen mussenkolonie herbergen. Als echte standvogels zullen de meeste stadsmussen hun geboortewijk niet of nauwelijks verlaten.

Anders dan hun soortgenoten van het platteland vormen de stadsmussen geen grote groepen die gaan zwermen. Gedurende de zomer verzamelen de jonge plattelandsmussen zich in grote groepen en zwerven zo over de landerijen, op zoek naar rijp graan. Zo een zwerm kan wel uit duizend vogels bestaan. De boer op wiens akker zo een zwerm neerstrijkt, lijdt dan aanzienlijke schade. Indien hij deze mussenschade kan aantonen, kan hij die verhalen op het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Tegenwoordig is de huismus wettelijk beschermd en ze mag in geval van aantoonbare schade slechts bij ministeriële beschikking voor een bepaalde, korte duur bestreden worden.

Vroeger deed men veel aan de bestrijding van de huismus. Jagers werden ingeschakeld om zwermen jonge mussen van de akkers te verdrijven. Met speciale patronen werd op de zwermen geschoten. Deze patronen waren gevuld met "mösjesjtöp", een zeer fijn soort hagel, bedoeld om zoveel mogelijk vogels met één schot te treffen. Ook waren velen in het bezit van een windbuis en was het de gewoonte zaak van de wereld om eens een mus van het dak te schieten. Ook de kinderen namen de buis weleens ter hand en probeerden het voorbeeld van pa te volgen. Menige dakgoot is op deze wijze door beginnende schutters lek geschoten en vaak betrof het dan de dakgoot van de burens. Kinderen die geen buis ter beschikking hadden, maakten een katapult en schoten daarmee op de mussen. Meestal mis natuurlijk, maar dakpannen sneuvelden wel, en weer die van de burens. Desondanks is de mussenstand steeds vrij stabiel gebleven. Waar mussen eenmaal gevestigd zijn, zijn ze niet meer weg te krijgen. Vroeg in het voorjaar begint de balts. De oudere mannetjes zoeken hun oude nesten weer op en de jonge mannetjes vechten om de beste overgebleven plekken. De balts van de mussen is een zeer opmerkelijk gebeuren waaraan de gehele kolonie deelneemt. Het is een gekwetter van jewelste en het lijkt op een grote familieruzie. Onder de mannetjes die een reeds gepaard mussenvrouwtje het hof maken kan zich ook het "eigen" mannetje bevinden. Het kan ook zijn dat een mannetje met meerdere vrouwtjes balst. Tijdens de balts wordt er flink gepikt en achter elkaar aangejaagd. Al te brutale mannetjes worden door de vrouwtjes in de kraag gebeten en letterlijk door elkaar geschud.

Deze brutale balts is een manier om de hele kolonie seksueel te activeren om zodoende min of meer gezamenlijk aan het broeden te komen. Na de groepsbalts

De huismus.

volgt de eigenlijke balts waarbij het mannetje de staart omhoog steekt, de vleugels laat hangen, zijn kopje achterover houdt en luid tsjilpend in kringetjes om het vrouwtje heen en weer hipt. Is het vrouwtje voldoende onder de indruk geraakt dan volgt spoedig de paring, waarbij het mannetje het vrouwtje beurtelings van links en rechts bespringt, minstens tien keer achter elkaar. Na enkele dagen keert de rust in de kolonie weer. Daarna worden de eieren gelegd acht tot tien in elk nest, grijsgroene gestippelde eitjes, deze worden zowel door het mannetje als het vrouwtje gedurende 13 dagen bebroed. Het vrouwtje neemt de meeste broedtijd voor haar rekening want vaak komt het voor dat het mannetje meer dan één vrouwtje heeft. Het mannetje broedt op zijn beurt ook vele uren, maar dan verspreid over meerdere nesten. Nadat in de mussenkolonie de eitjes zijn uitgekomen voltrekt zich vaak een klein mussendrama. Vrouwtjes met een gezamenlijk mannetje doden vaak de jongen van de andere vrouwtjes om zodoende verzekerd te zijn van een goede broedzorg van het mannetje. De jongen hebben dan

immers geen voedselconcurrentie meer. Het vrouwtje dat haar kroost is kwijtgeraakt, begint spoedig weer aan een volgend legsel.

Huismussen brengen wel vier tot vijf legsels per jaar groot. Na het broedseizoen varieert de Nederlandse populatie, afhankelijk van het broedsucces, tussen de 10 en 20 miljoen vogels. De grootste sterfte treedt op gedurende het eerste levensjaar. Is een mus het eerste jaar doorgekomen, dan kunnen ze wel tien jaar oud worden!

Een soort die zo massaal voorkomt, moet in de natuur wel vele vijanden hebben. Waar prooi is, zijn immers rovers. Tegenwoordig heeft de huismus het meeste te duchten van katten, marterachtigen, roofvogels en uilen. Maar, zoals reeds eerder gezegd, de huismus is slim en laat zich niet zo maar verschalken. Sperwers zijn gespecialiseerde vogelvangsters en zijn gedurende de lange wintermaanden grotendeels aangewezen op de grote vogelpopulaties die de dorpen en steden hebben opgezocht. Zo had ik in mijn kippenhok stevast enkele tientallen mussen te gast. Voer in overvloed! Ik had de indruk dat alle mussen van Gronsveld bij mij te gast waren. In ieder geval herkenden ze het kippenhok als een veilige haven. Vaak heb ik kunnen zien dat ze het hok invluchtten zodra de sperwer te dicht in de buurt kwam. Twee maal is de sperwer de mussen tot in het hok gevolgd. Zonder resultaat overigens. De mussen vlogen door het deurtje weer snel naar buiten. De sperwer echter bleef tegen het raam fladderen en moest beide keren door mij bevrijd worden.

Op een gegeven moment hadden mijn kippen zoveel mee-etters aan de voerbak dat ik wel moest ingrijpen. De onderzoeker in mij werd wakker en ik besloot een aantal mussen te vangen en ze van een gekleurde ring te voorzien. Ik wilde gewoon ondervinden of ik ze ooit nog eens in mijn kippenhok zou terugzien. Met een touwtje kon ik van op afstand het deurtje bedienen. Op een gegeven moment, kort na een voederbeurt, liet ik de val dichtklappen.

Vijftig mussen heb ik toen kunnen ringen en enkele kilometers verderop weer vrijgelaten. Ik heb ze nadien nooit meer gezien!

Één keer heb ik gezien dat een sperwer een mus in mijn tuin achterna zat. De mus vluchtte achter de regenton en speelde daar met de sperwer het spelletje "je krijgt me lekker toch niet". Ze bleven achter elkaar in een kringetje lopen waarbij de mus zich niet liet verleiden weg te vliegen. Ten langens leste gaf de sperwer op en vloog weg.

Zoals gezegd was de mens een geduchte vijand van de huismus. Vroeger veel meer dan tegenwoordig. De ouderen onder ons zal het volgende bekend voorkomen. Vóór en ook tijdens de oorlog gingen in het najaar veel dorpsgenoten op de boerderijen mussen vangen. Aan het eind van de zomer, begin herfst zocht men enig vertier. Het vangen en naderhand opeten van huismussen was in die tijd in Zuid-Limburg een algemeen voorkomend tijdverdrijf. Van sommigen met wie ik voorafgaand aan dit artikel sprak, vernam ik dat ze die periode de "mösentiéd" noemden en in enkele dorpen "op de berg" zei men dat men ging "mösje bletsje".

Was men alleen, dan ging men vaak als volgt te werk.

Men nam enkele korenaren waar nog een stukje stro van ongeveer tien centimeter aan vast zat. Het stro werd ingesmeerd met lijm van een vliegenvanger en op het dak gegooid. Het duurde niet lang of de mussen hadden het koren ontdekt en probeerden, heftig inhakkend op de korenaar, de korrels uit de halmen te krijgen. En dan gebeurde waar de mussenvanger op wachtte. Het ingelijmde stro kwam op de veren terecht en hoe de mus ook probeerde het weer los te krijgen, niets hielp. Erger nog, steeds meer veren plakten vast totdat de mus letterlijk van het dak viel. Veel mussen kon men op deze wijze niet vangen. Andere mussen zagen wat er gebeurde en waren niet meer te verschalken. Er bestond echter een veel effectievere methode. De beste plekken waar men op de boerderij mussen kon vangen, waren de "uüverdên" en de "wêsj". Kort na de oogst lagen daar steeds veel veldvruchten en stro. Een ideale slaapplek voor huismussen dus. Om mussen te kunnen vangen, moest men minstens met z'n drieën zijn.

Zodra het donker was ging met men tot actie over. Eén man ging ergens met een brandende "sjtaalluch" staan. De tweede hield met beide handen een tussen twee bonenstaken gebonden net vast en ging tussen de lamp en de plek staan waar de mussen vandaan moesten komen. De derde persoon rammelde met een lange stok tussen het stro om de mussen op te jagen, die dan in de richting van het licht vlogen. Zodra de vanger enkele tellen later voelde dat het net aardig gevuld was, klapte hij het dicht. Vervolgens werden de vogels gedood en trok men verder naar de volgende boerderij. Als men met de vangst tevreden was werden ze schoongemaakt, in heet water gedompeld en geplukt en vervolgens in vet gebakken. Het schijnt dat ze voortreffelijk smaakten met een snee zwartbrood en een kan donker bier.

Had men eenmaal op een bepaalde boerderij gevangen, dan loonde het niet de moeite er de komende weken nog eens een poging te wagen. Behalve als de boer één of meer huwbare dochters had, dan zag men er wel brood in vaker op "mösjevangs" te gaan.

Hub Reumers, met dank aan Gus en "Mam vaan mich".

Van aal en nog get

Gronsvelderf, Rijckholterf

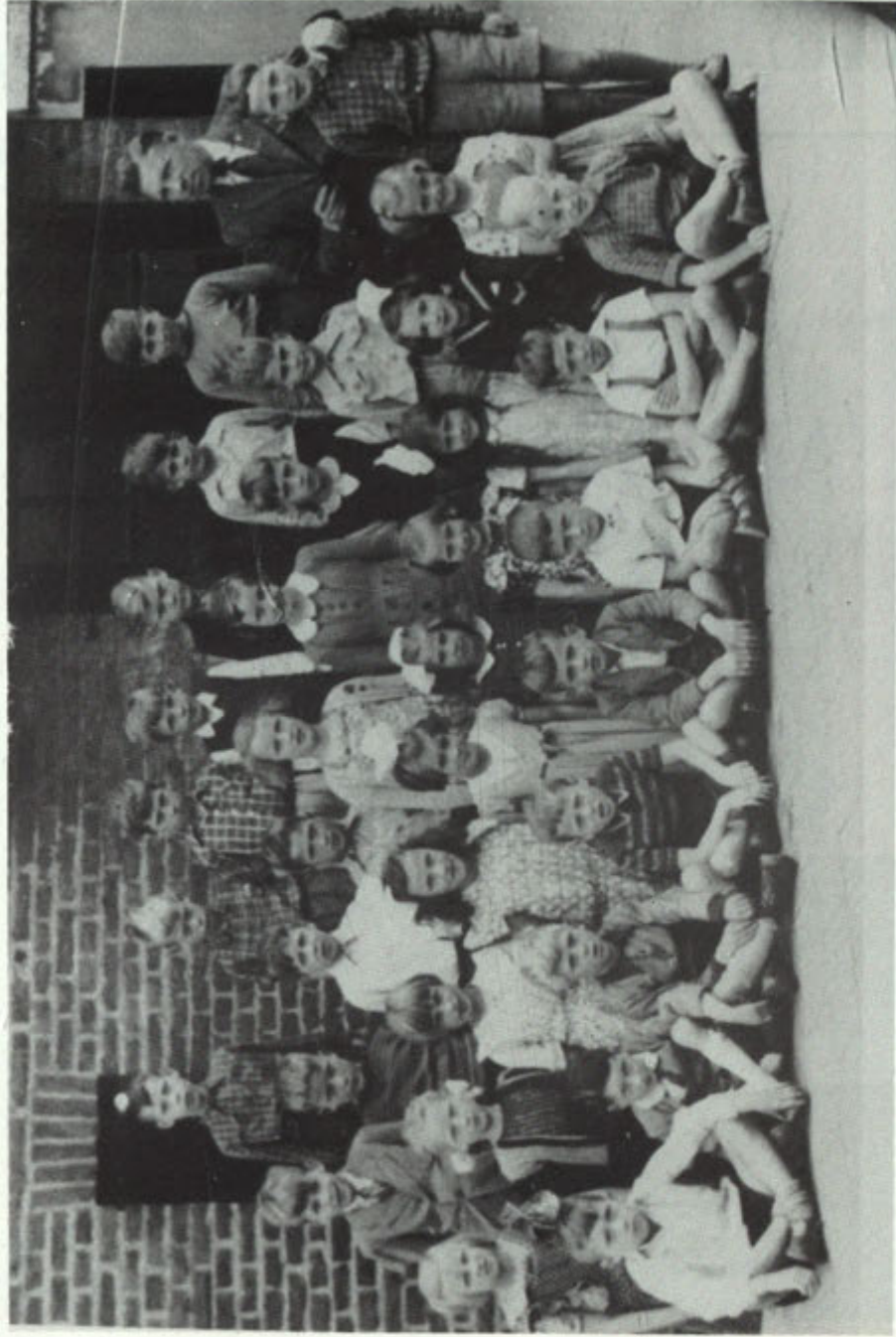
Wie weet in welke plaats in Nederland zich deze straatnaambordjes zich bevinden?

Foto

1922-23. V.l.n.r. Augustine Hayen, Dries Waber, Maj Hayen, Janna Hayen (moeder), Wöm Waber, Zjanët Hayen.

Lagere School Gronsvelt, 1951, 2e klas

1 Piet Ollislagers 2 Leon Ollislagers 3 Mathy Wolfs 4 Piet van Caldenborgh 5 Lambert Bouchoms 6 Jan van de Weert 7 Freddy Martin 8 Paul Rosier 9 Jean Houben 10 Bérke Reintjens 11 Henk Scheepers 12 Chiel Macheels 13 Lea Hayen 14 Jenny Landerloo 15 Bert Wolfs 16 Leon Segers 17 Jean Caelen 18 Rini Schreurs 19 Gemma Paquay 20 Lily Janssen 21 Miet Caelen 22 Wies Goessens 23 ? 24 Bertine Soudant 25 Leida Dodemont 26 José Joskin 27 José Theunissen 28 Jean Rokx 29 Johnny Beckers 30 Jean Meijs 31 Huub Doyen 32 Ber Waber 33 Jean Peusens 34 Jo Schiepers 35 Willy Peters

Geziën

Hoeve Waterrijk is de oplossing uit ons vorig nummer. Sinds het voorjaar van 1993 zijn Harry Struyker Boudier en Ardi Poels met hun zoon Samuel de bewoners van dit monumentale pand. Zij kochten het huis van Sef Vossen en Anna Bronckers. Sef en Anna namen de boerderij in 1947 over van de ouders van Sef, Louis Vossen en Liza Wolfs.

Op de kaart van Törring-Jettenbach, zoals beschreven in Grueles jaargang 11 bladzijde 46, staat deze woning al getekend. De bouwdatum moet dan ook van voor 1754 zijn. De exacte datum hebben we echter niet kunnen achterhalen.

Op de sluitsteen boven de poort in de voorgevel staat een afbeelding van de Franse lelie. Voor zover ik weet is dit uniek in Gronsveld. Jammer genoeg heb ik niets over deze lelie in Gronsveld kunnen achterhalen. Mocht iemand daar iets over weten, dan hoor ik dat graag.

Dat Ardi en Harry van bomen rondom hun boerderij houden is duidelijk te zien. Aan de voorkant werd een hele rij lei-linden geplant, en door het aanplanten van een dertigtal soorten oude fruitrassen werd de boomgaard achter het huis in zijn oude luister hersteld.

Rondom de woning zijn in de winter talrijke sporen van wild te zien.

Zonder een ladder had ik de volgende binnenplaats nooit kunnen fotograferen. Wie weet waar deze zich bevindt?

Sjef Caris

Historie

Straatnamen als herinnering en erbetoon

In het vorige periodiek heeft het openingsartikel over straatnamen gestaan. De vele reacties waren in alle gevallen een uitdaging om er mee door te gaan. Heel veel reacties zijn er gekomen op de beschrijving van George van den Boorn. Via een aantal oud-kapelaans en -pastoors van Gronsveld en dorpsgenoten ben ik in contact gekomen met Emanuel (Maan) Joosten, woonachtig in Boukoul/Swalmen. Maan Joosten heeft mij zijn dossier ter beschikking gesteld. De beschrijving van George van den Boorn blijkt op een paar plaatsen onjuist en onvolledig te zijn geweest. We zien in de vele reacties een bewijs voor onze stelling, dat we alleen met de hulp van zoveel mogelijk mensen in staat zijn om een complete beschrijving van straatnamen te geven. Kortom meer dan voldoende aanleiding om een en ander nader uit te diepen en een completer beeld van Rector Van den Boorn te schetsen.

Behalve de naamgeving van een straat is ter herinnering aan George van den Boorn een plaquette ingemetseld in de toren van de kerk van Gronsveld. Uit de reacties komt naar voren dat George van den Boorn behalve priester en "aalmoezenier van het verzet" bovendien een voortreffelijk musicus (pianist/organist) en dichter was. Ter illustratie van dit laatste is een gedicht van zijn hand bij dit artikel opgenomen. Daarnaast was hij een groot natuurliefhebber. Bekend is dat hij beeld- en geluidsopnamen gemaakt heeft in de jaren dertig. Ook schreef hij als 'oom George' voor de jeugd in het tijdschrift 'De kleine Apostel'.

George van den Boorn.

George werd geboren in Maastricht op 4 juni 1911, en priester gewijd te Roermond op 21 april 1935. Zijn eerste H.Mis droeg hij op 21 april 1935 op in de St.-Martinuskerk te Wijk-Maastricht. Hij was eerst als kapelaan verbonden aan de Munsterkerk in Roermond en daarna als rector aan het klooster van de zusters Ursulinen te Posterholt. Hij was ook godsdienstleraar aan de huishoudschool en opleidingsschool voor leraressen te Posterholt. Daarnaast was hij moderator van de Jonge Boeren in Limburg.

In het Ursulinenklooster in Posterholt was de verzetsgroep Joosten ondergedoken. Dit overigens buiten medeweten van de Overste van het klooster. Naast de groep onderduikers herbergde het klooster nog 263 evacuees. De onderduikers werden verzorgd door de zusters Margriet en Lucretia. De verzetsgroep had tot doel de bescherming van de mannen tegen tewerkstelling in Duitsland, verspreiding van vlugschriften, en het verzamelen van inlichtingen over militaire zaken. Als 'aalmoezenier van het verzet' speelde George in de verzetsgroep een centrale rol. De groep werkte zeer effectief: van de 500 onderduikers in Posterholt zijn er slechts 20 opgepakt. Dit werd met name bereikt doordat de verzetsgroep het

bevolkingsregister uit het door de Duitsers bewaakte gemeentehuis heeft laten verdwijnen en dat op klaarlichte dag. De verzetsgroep beschikte over radio, schrijfmachine, papier en carbon.

In de nacht van 23 op 24 oktober 1944 viel de Sicherheitsdienst (SD) het klooster binnen: er zouden onderduikers zitten. De SD werd in dat vermoeden gesterkt toen ze op een trap een persoonsbewijs van een ondergedoken broeder vond. Zuster Emanuel - van Oostenrijkse afkomst - fungeerde als tolk. 'Met haar en de SD kwamen we in de grote slaapzaal. Vlak achter de schuine wanden zat de onderduikersgroep. Muisstil en in grote angst hoorden de onderduikers ons praten. De achterwand van een dekenkist was de toegangsdeur tot de schuilplaats. "Gelukkig zagen ze in het halfduister de achterwand niet," aldus Zuster Lucretia.

De volgende morgen zijn de onderduikers weggegaan uit het klooster en op nieuwe onderduikadressen ondergebracht. George van den Boorn bezocht Maan Joosten op zijn nieuwe onderduikadres en vertrok daarna tegen het advies van Joosten naar de rectorswoning in de Hoofdstraat van Posterholt. Joosten: 'George zei: Ik ga naar mijn huis, mij zoeken ze toch niet. Ik kon hem niet van gedachten doen veranderen. Hij zei: "Kom, ik geef je mijn zegen, die zul je nodig hebben". Hij ging ...'. Op zondag 29 oktober 1944, het feest van Christus Koning, werd de Rector gevangen genomen nadat hij gepreekt had over de tekst: "Mijn rijk is niet van deze wereld".

In de Ortskommandantur werd hij verhoord. 's Avonds werd de Rector teruggebracht naar zijn woning. Daar werd hij volgens zijn huishoudster van de keldertrap gegooid en mishandeld. In zijn woning werd bedrading gevonden, die in de ogen van de Duitsers bestemd was voor een geheime radiozender. In de inleiding is reeds aangegeven, dat George een groot natuurliefhebber was en eigen natuur-opnamen maakte; de gevonden bedrading heeft volgens de verschillende verklaringen niets van doen gehad met een zender, maar alles met natuur-opnamen.

Rector Van den Boorn was zeer geliefd. Hij was een begaafd dichter en entertainer, en voor geen kleintje vervaard. Eens stak een leerlinge de tong uit naar voorbij marcherende troepen. Hiervoor wilden ze het meisje oppakken. De rector is toen met succes tussenbeide gekomen. Bij de Duitsers waren zijn felle anti-Duitse sympathieën bekend. Van den Boorns sympathie voor de Jonge Boeren, waarvan hij geestelijk adviseur was, leidde ertoe dat hij tijdens een grote veeroof fel preekte tegen de Duitsers. In het Duitse Effeld werd hij op 5 november 1944 zonder enige vorm van proces gefusilleerd door het commando Lammers. Enkele dagen voor zijn executie richtte hij via een medegevangene afscheidswaard tot de Posterholtse

gemeenschap. Hij wist toen al dat hij moest sterven. Drie etmalen voor zijn dood bad hij alleen nog maar. Met zijn medegevangenen sprak hij toen niet meer.

Uit de processtukken van het proces in Aken - uitspraak 12 december 1952 - tegen de "SS-beulen van Effeld" blijkt dat de rector toegegeven heeft dat hij spionage-activiteiten verrichtte tegen de Duitsers met de volgende motivatie: als geestelijke kon hij niet met wapens voor zijn vaderland vechten. Uit het proces blijkt dat de rector slechts onder druk van zware mishandelingen bekend heeft. 's Avonds - 5 november 1944 - heeft het leger de toegangswegen naar het kerkhof in Effeld afgesloten. De Gestapo heeft toen onder commando van Lammers de met handboeien geketende rector uit de kelder gehaald. Ze hebben hem toen zijn lot verteld en naar het kerkhof gesleept. Daar werd hij met een nekschot gefusilleerd. De vonnissen voor de beulen waren mild. Lammers kreeg vier jaar (eis zeven jaar), Zabel anderhalf jaar (eis vier jaar) en Lobberman - de moordenaar van de rector - een jaar (eis 2,5 jaar).

In Posterholt heeft men de Rector geëerd met een gedenkteken boven de rectoraatswoning en heeft men een straat naar hem genoemd. Voorts heeft men in Posterholt een straat naar hem genoemd: de Rector Van den Boornlaan. De Jonge Boeren (LLTB) lieten in de na-oorlogse jaren in het Landbouwhuis te Roermond een glas-in-lood-raam plaatsen als gedenkteken voor hun in het verzet gevallen geestelijk adviseur. George van den Boorn is na de oorlog herbegraven in Gronsveld. Op 5 november 1979 - de 35e verjaardag van zijn gewelddadige dood - is hij in Gronsveld tijdens een Mis herdacht op initiatief van een comité uit Midden-Limburg en is in de kerktoeren een herinneringsplaquette onthuld door zijn broer Marcel, na inzegening door vicaris Meertens. De plaquette hangt boven op de plaats waar het graf van George is geweest.

Jan Weling.

Dao stoond 'nen awwe kestaanjeleboom...

Dao stoond 'nen awwe kestaanjeleboom
in et vreugjaors zonneleech,
heer stoond dao wie in 'ne sjoenen droum
langs den awwen Trechterweeg.

Zien blaaier waore pas veers oontloke
dat deech er veur de Paose eeder jaor,
z'n blomme had 'r rechop gestoke
wie keerse-n- op d'n altaor.

Heer zaog euver 't bleujend Limbörg roond,
'r heel zoevööl vaan zie land,
heer greep ziech vas in deen awwe grond,
'r waor lang al drin geplant.

'r Moot zörrege tot 'r ziech veerdig maak,
mèt de broonk moot dat werrek zien gedoon,
daan mote z'n tek zien wie e kèrrekedaak
boe et rösaltaor oonder kint stoon.

Meh wie de Meizon sjikke häör ierste leech
euver de berreg op 't nievelig veld,
toen veele de sjeut, toen veele de sleeg
alles daverde vaan et geweld.

Toen is d'n Doed door eus land gegoon,
die heel z'n groete broonk,
heer reep mennige vajer en mennige zoon,
ze waore nog sterrek en joonk.

En oonder d'n awwe kestaanjeleboom
in et vreugjaors zonneleech,
veel 'ne Limbörgsche jong dee z'n pliech had gedoon.

langs deen awwe Trechterweeg.

Heer laog tösse blomme die bleujde-n-in et roond,
'r voolt et mèt zeukende hand,
heer greep ziech nog vas in deen awwe grond,
'r heel toch zoevööl vaan zie land.

En boven 'm stoond de kestaanjeleboom,
wie 'ne luuchter mèt keerskes, mèt leech,
'r stoond dao wie in 'nne ställen droum
langs deen awwen Trechterweeg.

De kestaanjeleboom moot weer bleuje goon,
alles is e jaor al geleije,
veur de broonk moote z'n keerskes weer veerdig stoon

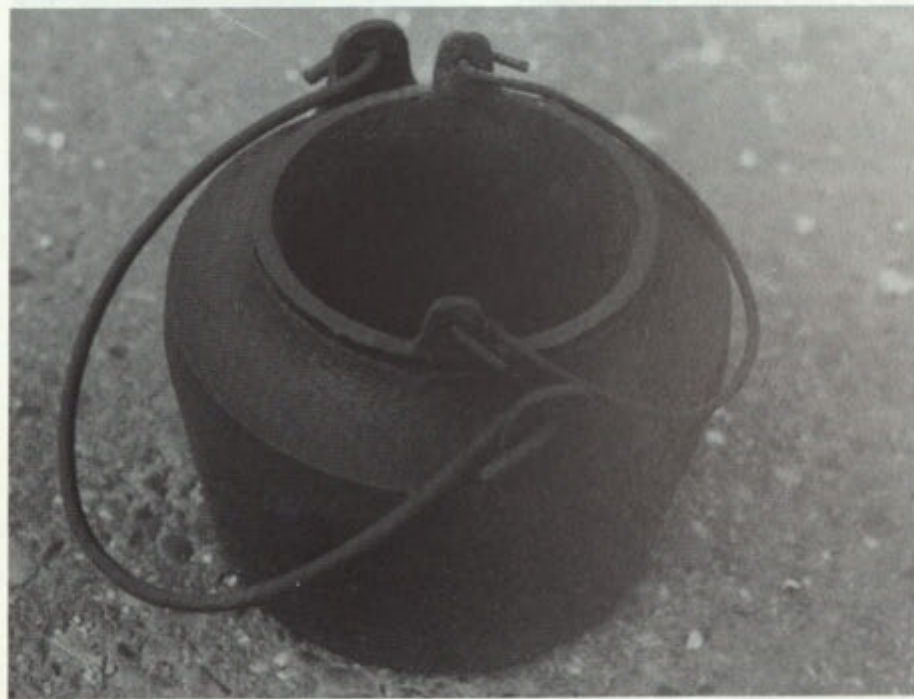
daan zölle vööl lui komme beije.

George van den Boorn

Wat maog 't ziën ?

Het voorwerp, afgebeeld in het vorige nummer, een bak met slechts drie opstaande randen, werd gebruikt om vlees fijn te hakken. In ons dialect noemen we het een "loep" of ook wel "hakloep". We kunnen het vergelijken met de baktrog ("mooit"). Hierin werd bij het bakken het meel vermengd met zuurdesem en water. De baktrog had noodzakelijkerwijs vier kanten en de "hakloep" maar drie. Daardoor kon men hierin beter snijden of hakken. We ontvingen deze keer geen reacties. Wellicht wel bij het onderstaande voorwerp. "Wat maog 't ziën?"
Even een briefje naar Postbus 36 6247 ZG Gronsveld.

John van de Weerdt

Kên d'r hön nog

Wöm de Sjamiëd

Wilhelmus Hubertus Dominicus Vaessens werd geboren op 26 maart 1906 in Groot-Welsden. Wöm, zoals hij in het dagelijks leven genoemd werd, was de op een na jongste uit een gezin van 10 kinderen.

Wöms vader en grootvader waren smid. Naast de smederij hielden Wöms ouders ook nog café. Dit was niet ongebruikelijk in die tijd. Een smidse was een ontmoetingsplaats voor boeren uit de omgeving, die hun paard kwamen laten beslaan en die de smid voor het vervaardigen en repareren van diverse landbouwgereedschappen nodig hadden. De tijd dat zij dan op hun beurt moesten wachten, werd maar al te graag benut om een "dröpke" of glas bier te drinken en bij te praten over de dingen van alledag. Aldus werd het nuttige met het aangename verenigd.

In en om de smederij bracht Wöm zijn kinderjaren door. De "sjmis" was de wereld van zijn jeugd. Het is dan ook niet vreemd dat Wöm al op jonge leeftijd smid wilde worden. Hij trad dus in de voetsporen van zijn vader en grootvader.

Na de lagere school, die Wöm in Margraten bezocht, stuurde zijn vader hem erop uit om het vak te leren. Wöm ging werken bij een aantal smeden in dorpen in de omtrek, onder meer in Reijmerstok. Verdienen deed hij in het begin nog niet. Integendeel, hij moest f 2,50 per week betalen voor zijn opleiding, inclusief kost en inwoning.

Naast het werk was er in die jaren ook nog tijd voor andere dingen. Wöm kwam uit een muzikale familie. Zelf was hij ook een fervent muzikant. Evenals zijn broers was Wöm lid van de harmonie van Margraten. Aanvankelijk was de bugel, later de trompet zijn instrument.

Wöm ging ook graag op stap. Zo trok hij tijdens carnaval op de fiets, met zijn onafscheidelijk instrument onder de arm, naar Maastricht. Had in die jaren een "zaöte hermenie" bestaan, dan was Wöm zeker van de partij geweest.

In 1935 leerde Wöm tijdens een bezoek aan zijn familie op 't Gasthuis Maria Barbara Lardenoye ("Marie van Ansje") uit Gronsveld kennen. Marie werd geboren op 29 november 1911 als dochter van Lyjo Lardenoye en Anna ("Ansje") Thomassen. Haar ouders waren beiden geboortig uit Gronsveld. Het gezin Lardenoye-Thomassen was woonachtig aan de Rijksweg, in een inmiddels afgebroken pand op de plaats waar nu het huis nr. 37 (familie Jo Vaessens) staat. Marie heeft haar vader nauwelijks gekend. Lyjo die werkzaam was op de Ceramique te Maastricht, stierf toen zij 3 jaar oud was. Moeder Ansje bleef met twee kleine kinderen achter, Marie en haar twee jaar jongere zusje Jës. Door de hulp van Lyjo's ongetrouwde broer Zjang, die na de dood van Lyjo bij het gezin kwam inwonen, kon Ansje de eindjes aan elkaar knopen. Later, toen Marie de lagere school af had, droeg zij als naaister haar steentje bij aan het gezinsinkomen. Haar vaardigheid als naaister had zij geleerd bij Nët Waber. De belangstelling van Wöm voor Marie bleek wederzijds. Verkering volgde, en al snel werden

trouwplannen gemaakt. Wöm, die inmiddels over voldoende vakbekwaamheid beschikte, wilde graag een eigen smederij beginnen. Een bedrijf in Beek bleek voor overname beschikbaar te zijn. Hoewel het een aantrekkelijk aanbod was, ging Wöm er niet op in. Marie wilde haar moeder in Gronsveld niet alleen laten. Wöm besloot dan ook zich als smid in Gronsveld te vestigen. Hij bouwde achter het huis van zijn schoonmoeder zijn "sjmis". Daarin werd, zoals in die jaren gebruikelijk, tevens een "noetsjtaal" ondergebracht. Dit was de plaats waar de paarden beslagen werden. Naast de "sjmis" plantte Wöm naar oud gebruik een noteboom. In vroeger jaren stond bij iedere smederij een noteboom, die diende om vliegen uit de buurt te houden. Vliegen maakten paarden immers onrustig en onrust kon men bij het beslaan van deze dieren allerminst gebruiken.

Wie tegenwoordig het bedrijfsgebouw van de gebroeders Vaessens aan de Mgr. Willigersstraat voorbij komt, kan in de directe nabijheid twee notebomen zien staan. Alhoewel hier al sedert eind jaren '70 geen paarden meer worden beslagen, is de oude gewoonte van een noteboom bij de "sjmis" in ere gehouden.

Wöm.

Marie.

Wöm en Marie trouwden op 29 mei 1937 in de kerk van Gronsveld. De bruiloft was naar huidige maatstaven uiterst sober. Na de H.Mis werd met de familie een "dröpke" gedronken. Niet lang echter, want er was werk te doen. Nog diezelfde middag trok Wöm naar zijn "sjmis" en pakte Marie de draad weer op achter de naaimachine.

De eerste jaren had Wöm het niet gemakkelijk. Hij begon in Gronsveld als vierde smid en moest hier dus zijn plaats bevechten. Behalve Wöm beoefenden Tefiel Smets, Lyjo Segers en Zjang Spronck alias "Pootsj" hetzelfde vak. De concurrentie was dus groot. Vooral van "Pootsj", zijn overbuurman, ondervond Wöm nogal wat tegenwerking.

29 mei 1937. Trouwfoto van Wöm en Marie.

Vlak na hun trouwen begonnen zij een winkel in ijzerwaren. Het was toen nog geen winkel in de hedendaagse zin van het woord met rekken en schappen. "Oonder de poërt" lagen kachelpijpen, scharnieren, en dergelijke op hoopjes uitgestald.

In 1939 werden Wöm en Marie verblijd met de geboorte van dochter, Annie. In 1940 volgde Jan en in 1941 Lyjo. Het jaar daarna werd een deel van de naast hun huis gelegen boerderij, op de plaats van het huidige pand nr.39 (makelaar Wanders), aangekocht. Hier nam het jonge gezin zijn intrek. In de nieuw betrokken woning zagen in 1946 Jo en in 1947 Ria het levenslicht.

In de jaren die volgden slaagde Wöm erin de hele boerderij te verwerven. De toenmalige boerderij strekte zich uit tot en met de huidige winkel van Lyjo Vaessens, waar zich destijds de schuur en de stallen bevonden. Een tweede "sjmis" annex constructiewerkplaats werd gebouwd en Wöm kreeg gaandeweg hulp van zijn zoons Jan, Lyjo en Jo. Ook zij kozen voor het smidsvak en zetten hiermee een oude familietraditie voort.

Annie en Ria hielpen hun moeder in de winkel, die in de jaren na de oorlog geregeld werd vergroot. Het assortiment werd uitgebreid met huishoudelijke artikelen, speelgoed en seizoensgebonden zaken, zoals kerstgoed en carnavalsspullen. Als Sinterklaascadeaus in afwachting van de verkoop in de "gooj

käomer" werden uitgestald, waren Ria en Jo er als kind altijd direct bij om iets uit te zoeken. Echter, tegen Sinterklaastijd was hetgeen zij hadden uitgezocht meestal al verkocht en kregen zij cadeau wat overbleef.

Veel aandacht werd besteed aan de versiering van de etalage. Als op Sinterklaasavond om negen uur de winkel dichtging, werden lakens voor de ramen gespannen. De dag erna lag de etalage vol kerstspullen.

Later heeft Ria de winkel van haar moeder overgenomen. Lyjo zette de verkoop van ijzerwaren voort.

Met het aantreden van de drie jongens in de smederij groeide het bedrijf van Wöm gestaag. Hoewel hij als vierde smid in Gronsveld begonnen was, bleef Wöm als enige over. De bloei van zijn bedrijf was niet in de laatste plaats te danken aan zijn grote inzet en vakmanschap. Door jarenlange ervaring was hij uitgegroeid tot een waar kunstenaar met hamer en aambeeld. Van zijn hand kwamen vele mooie werken, zoals het kruis op de kerktoren van Neerbeek (dat later weer door zijn zoons zou worden gerestaureerd), trapleuningen, gesmede hekken en landbouwwerktuigen. Veel hiervan naar eigen idee en ontwerp. Ook de aan de ingang van de kerk van Gronsveld hangende smeedijzeren lampen zijn door Wöm gemaakt. Wöm stond ook bekend als een kundig hoefsmid. Tot in de verre omtrek vonden boeren hun weg naar de "noetsjtaal" van Wöm. Later, toen hij hulp kreeg van zijn zoons, maakte Wöm de hoefijzers en besloegen Jan en Jo de paarden. Alvorens de paarden te beslaan werden de hoeven schoongemaakt met een zogenaamde "hoofrenêt". Bij het verwijderen van de versleten hoefijzers werd een stuk spijker, de "hoofsjoomp", uit de hoef van het paard gehaald. Deze "hoofsjoomp" werd gebruikt om schoppen, borstels, rieken en dergelijke in te stelen. Toen eind jaren '70 bij Vaessens werd gestopt met het beslaan van paarden, had hij 125 vaste klanten.

Het oude ambacht van smid had vele kanten. Zo ging Wöm met enige regelmaat de boerderijen langs om "de keu de veuj te vège". Bij koeien werden de hoeven die waren vergroeid, bijgesneden. Ook werden hoorns die de kop waren ingegroeid, door Wöm afgezaagd. De hoorns werden vervolgens bijgevijld, glad gemaakt en geolied. Daarbij kwam het voor dat kooplui met koeien bij Wöm kwamen om de hoorns bij te werken. Door een dergelijke facelift wilde men de dieren jonger doen lijken. Bij paarden vijlde Wöm pijnlijke scherpe punten van de tanden af. Kreeg Wöm het verzoek om een houten wiel van een kar van een nieuwe "kerbaand" te voorzien, dan werd dat als een grote opdracht gezien. Voor dit werk werd een hele dag uitgetrokken. Voor dag en dauw liep de wekker af en begonnen Wöm en de drie jongens aan het karwei. De "kerbaand" moest daarbij door twee "sjmismisvure" worden getrokken en vervolgens heet om het houten wiel worden gelegd. Zo simpel als hier beschreven was het echter niet. Het was zwaar werk. Of, zoals zoon Jan zich herinnert: "'t waör 'n hels wérk."

1943. In de "sjmis". Jan en Wöm.

Wöm maakte lange dagen. Hij stond vroeg op en begon de dag met een kop koude koffie en een "sjteumpke" sigaar, beide van de dag ervoor. Door de week waren de vroege ochtenduren zijn enige vrije tijd. Hij werkte dan tot een uur of zeven in de moestuin en zorgde voor zijn konijnen en schapen. Wöm bezat verschillende weien, onder andere "iën de Sjlak" en "aon 't Beeldsje". Daarna was hij de hele dag tot laat in de avond in de "sjmis" te vinden. Het gebeurde niet zelden dat zijn vrouw hem 's avonds moest vragen om toch maar met werken te stoppen. Gebeurde dat na herhaald verzoek nog niet, dan kwam het voor dat Marie het licht uitdraaide.

Overigens waren de lange dagen zeker niet tot ongenoegen van Wöm. Zijn werk was zijn hobby en hij deed alles met zichtbaar plezier, fluitend en lachend. Daarbij kwam dat hij, vooral in de avonduren, meestal gezelschap had van dorpsgenoten en bekenden die al keuvelend urenlang in de "sjmis" doorbrachten. Totdat Marie het licht uitdraaide.

Op zondag ging Wöm meestal op de fiets naar Groot-Welsden, naar zijn ouderlijk huis, waar vijf (ongetrouwde) broers en een zus woonden. Tussen Wöm en zijn broers en zus heeft altijd een zeer sterke band bestaan. Het waren niet alleen zijn directe familieleden maar ook zijn beste vrienden. Onderling hielpen ze elkaar waar dat nodig was. Als Wöm het erg druk had, kwamen altijd een of meer van zijn

Annie, Wöm, Jan, Marie, Lyjo.

broers "aof" om te helpen. Eén van hen was smid, de anderen boer, maar allen beheersten het smidsvak van huis uit.

Wöm is nooit op vakantie geweest. Hij kon ook niet begrijpen dat mensen voor een paar weken het werk lieten voor wat het was. Laat staan dat zij in die periode ook nog doorbetaald kregen. Het paste gewoon niet in zijn denkwereld.

Het enige uitstapje, dat hij van tijd tot tijd ondernam, was de bidweg naar Scherpenheuvel of Banneux. Als vroom katholiek kon Wöm hiervan echt genieten. Hij maakte er voor zijn gezin ook altijd een mooie dag van. De kinderen herinneren zich nog hoe in de auto van Gronsveld tot het bedevaartsoord gebeden werd. En als zij dan, daar aangekomen, de knapzak met boterhammen tevoorschijn haalden, dan was het echt "kërmes".

Waar hard gewerkt werd, gebeurde ook wel eens wat. Zoon Let herinnert zich nog dat een van de jongens aan het werk was in het zustersklooster in Rijckholt. Toen iets niet goed lukte en betrokkene zich uit ergernis van een weinig passend taalgebruik bediende, viel dat bij de daar aanwezige zusters niet in goede aarde. Moeder-overste belde Wöm met de mededeling dat vloeken niet op prijs gesteld werd. Waarop Wöm antwoordde: "Es hër dat nog ens dèit, sjtaamp d'r hëum mer oonder z'n kloete ién."

Wöm was altijd voor een grap te vinden. Hij genoot als hij mensen voor de gek kon houden. Zo maakte hij menige vreemdeling die zijn "sjmis" bezocht wijs, dat de noteboom naast de smidse een pruimeboom was, dit uiteraard tot hilariteit van de andere aanwezigen. Hij speelde dan de onschuld zelve, als een echte komediant. Als het erom ging mensen voor de gek te houden, vormde Wöm met Zjeng van de "Sjnyder", Hellemie van "Yngelke" en de overburen Zjeuveke Schiepers en Tefiel van "Èudem" een waar complot. Als iemand, meestal een boerenknecht die nieuw was in het dorp, bij hem de "sjmis" binnenstapte met de vraag om de "brikkesjier" te lenen dan hoefde Wöm niet te vragen door wie betrokkene gestuurd was. Wöm kroop dan meteen in zijn rol. Natuurlijk was het desbetreffende voorwerp net door iemand geleend, waarna Wöm de man weer verder stuurde.

Wöm is in Gronsveld nooit lid geweest van een vereniging. Hoewel hij met zijn muzikale aanleg bij herhaling werd gevraagd om de harmonie of het zangkoor te versterken, wees hij dat verzoek telkens van de hand. Hij wilde zich als zakenman

Eerste H. Communie van Ria. V.l.n.r. Annie, Marie, Lyjo, Ria, Wöm, Jo.

Wöm in de "noetsjtaal".

neutraal opstellen. De klant is koning, zo hield hij zijn kinderen voor. Hoewel hij geen café-ganger was, vond hij dat hij zich als zakenman af en toe in deze gelegenheden moest laten zien. Ieder café in het dorp kon hem op zijn tijd een keer verwelkomen. Als de kinderen tegen nieuwjaar erop uit werden gestuurd om flessen drank te kopen, moesten zij erop letten dat geen café werd overgeslagen. Hoewel de zaken voorspoedig liepen, deed Wöm tegenover zijn klanten alsof het tegendeel het geval was. Als een van de jongens hem dan later vroeg waarom hij zo

klaagde, antwoordde hij: "De liers de lûi nog waol kenne." Hij wees er dan op dat mensen jaloers worden als het iemand voor de wind gaat. Vandaar Wöms motto: "Haw dich érm, daan gèit 't dich good." Deze levensfilosofie bracht hij onder meer in praktijk als een nieuwe auto werd aangeschaft. Die moest dezelfde kleur hebben als de oude wagen. Dan viel niet op dat hij een nieuwe auto had en dat het hem dus goed ging.

Een bijzondere periode in huize Vaessens was de tijd rond Kerstmis en Nieuwjaar. Op kerstavond rond een uur of negen kwam Wöm uit de "sjmis" en ging naar de woonkamer om de kerststal op te zetten. Dit was bij Wöm geen kleinigheid. Met "krejje" (=sintels), metselde Wöm de stal. Hiermee was hij vier tot vijf uur bezig. Meestal tegen 2 uur 's nachts was het karwei voltooid. Het resultaat was er naar. Als de kinderen tegen 5 uur in de ochtend beneden kwamen om naar de nachtmis te gaan, stond Wöms kerststal, omringd door brandende lampjes, te pronken. Dat vonden de kinderen prachtig.

Het metselen van de stal in de kerstnacht was een jaarlijks terugkerend ritueel. Ieder jaar verkocht hij de oude kerststal aan een klant, zodat hij weer een nieuwe kon maken. Overigens niet tot zijn ongenoegen. Wöm deed dit altijd met groot plezier.

Grote Bronk. Wöm en Marie.

Wöm in zijn "sjmis". Deze foto werd gemaakt twee dagen voor zijn dood.

In de week tussen Kerstmis en Nieuwjaar werden de rekeningen van het hele jaar uitgeschreven. In de dagen na Nieuwjaar kwamen de klanten, meest boeren, betalen. Van die gelegenheid werd dan tevens gebruik gemaakt om weer nieuwe spullen te kopen, hetgeen vervolgens weer een jaar lang bleef "opsjtoen" totdat

tussen Kerst en Nieuw een jaar later de rekening werd opgemaakt. Het betalen van de rekeningen in de week na Nieuwjaar ging gepaard met het nuttigen van nogal wat "dröpkes" en het roken van sigaren. Die dagen zat de "sjmis" de hele dag vol en er heerste een uitgelaten stemming. De meeste boeren gingen dan flink beschonken naar huis.

Het feit dat rekeningen vaak een heel jaar openstonden geeft al aan dat Wöm niet echt op de penning was. Hij was joviaal en goedgeefs. Als iemand niet in staat was om te betalen, dan hoefde dat niet. Wöm had het hart op de goede plaats. Qua karakter was hij zachtaardig, verdraagzaam en gevoelig. Hoewel hard voor zichzelf was hij vlug tot medelijden bewogen als het zijn kinderen of kleinkinderen betrof.

Ook toen hij ouder was bleef Wöm in het oude patroon van hard werken volharden. Hij was vrijwel onafgebroken in zijn "sjmis" te vinden. Toen hij de 70 gepasseerd was, moesten de jongens hem vaak wegsturen opdat hij het wat rustiger aan zou gaan doen. Pas tijdens de laatste maanden van zijn leven vond hij hierin zijn draai en maakte hij overdag tijd vrij om te tuinieren.

Op kermismaandag 26 september 1977 werkte Wöm 's ochtends nog enkele uren in de "sjmis". Met de zuster van zijn vrouw Marie, Jês, die met de kermis altijd op bezoek kwam, maakte hij 's middags een wandeling, bezocht de "muülekes" en deed op de terugweg het nieuwe kerkhof aan, waar hij tot dat moment nog nooit geweest was. Thuisgekomen voelde hij zich plotseling niet goed. Enkele ogenblikken later overleed hij.

Drie maanden later stond in de woonkamer voor het eerst dezelfde kerststal als het jaar ervoor.

Marie overleed op 18 juni 1987.

Piet Daemen
Gemma Brouwers

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. (043) 408 2880 / 408 1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. (043) 408 1662.

U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door f 22,50 over te maken op Rabobank Gronsveld, rek.nr. 11 75 15 000 of Postbank 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers f 6,75.

